

Daň z výdavkov namiesto dane z príjmov

Götz W. Werner

Prečo je výhradné zdaňovanie spotreby ekonomicky nevyhnutné a sociálne spravodlivé

Čo je stelesnením nemeckého úradného šimla? Správne: daňový úrad. Čo je neprehľadné, záhadné a každému sa to zdá nespravodlivé? Správne: daňové právo. Čoho by sa každý radšej ešte dnes definitívne zbavil? Správne: daní! Okrem daňových poradcov, ktorí si pomocou zlého imidžu daní robia úplne nezakryté reklamu ako sprievodcovia džungľou daňových nariadení. Títo poradcovia sa pritom často odvolávajú na scholastického teológa, filozofa a dominikánskeho mnícha Tomáša Akvinského, ktorý údajne napísal: „Dane sú povoleným prípadom lúpeže.“

Tento pochybný citát sa vyníma ako krédo v mnohých reklamných prospektoch či na internetových stránkach daňových poradcov a nesie približne tento obsah: „Dane sú neoprávneným obohacovaním sa štátu na náklady občana, pretože nimi štát občana svojvoľne oberá o jeho ťažko zarobené peniaze. Šikovné poradenstvo môže pomôcť, aby táto neodvratná štátna lúpež dopadla s čo najmenšími stratami.“

Bedákanie nad daňami, raz pasívny, raz aktívny odpor proti pociťovanej daňovej nespravodlivosti - a tento historický citát nu takéto správanie podporovať - sú takmer také staré ako dane samotné. Už dlho panuje na širokom fronte zhoda, že dane sú ako mor, sú bičom, ktorý zasiahne každého, či je chudobný alebo bohatý, a rovnako sú i brzdou investícií. Okrem toho sa všetci zhodujú aj na tom, že nazhromaždené peniaze sa väčšinou stratia niekde v tmavých kanáloch a predovšetkým slúžia na vykrmovanie samolúbeho a pretučneného úradníckeho aparátu.

Kritika daní siaha do dávno minulých, historických dôb a je súčasťou tradície rovnako ako sťažnosti na ničivé prírodné sily, alebo ľudskú smrteľnosť. Ekonóm a filozof morálky Adam Smith napríklad pred viac ako 200 rokmi napísal: „Nič sa jedna vláda od druhej nenaučí tak rýchlo, ako umenie vyťahovať peniaze z vreciek ľudí.“ Aj Smith teda presadzoval obraz daňami financovaného štátu ako zlodca, ktorý občanov okráda o ich legitímne bohatstvo.

Znevažovanie daní sa skutočne dá označiť za národný špor a zdá sa byť základnou spoločenskou konštantou. Avšak predsa existujú aj opačné hlasy. Napríklad romantický básnik, filozof a banský inžinier Friedrich barón von Hardenberg, viac známy ako Novalis, píše: „Človek má svoje dane platiť štátu tak, ako keď svojej milej daruje kyticu kvetov.“ To už znie úplne inak, aj keď - pripúšťam - trochu záhadne. Avšak aj Tomáš Akvinský píše podrobnejšie na inom mieste: „Ak panovníci od svojich poddaných žiadajú to, čo im podľa práva patrí, aby sa starali o verejné blaho, tak to nie je žiadna lúpež, i keď sa pritom používa moc. Ak si však panovníci násilím vynucujú niečo, čo im nepatrí, je to lúpež ako každá iná.“

Tento výklad je skutočne omnoho diferencovanejší, aj keď menej úderný ako veta o povolenej lúpeži. Tomáš Akvinský hovorí v tomto, viac ako 700 rokov starom texte presne o tom, čo je až dodnes dôvodom a hlbším zmyslom uplatňovania daní. A síce hmotné zabezpečenie verejného blaha, hoci sme na to už zabudli.

Avšak musíme sa nanovo zamyslieť nad tým, *akým spôsobom* verejné blaho zabezpečíme, pričom musíme celkovo preskúmať úlohy, funkcie a možnosti daní. Pretože prestavba zamestnaneckej spoločnosti s vysokým podielom nezamestnaných na spoločnosť voľne pracujúcich ľudí vybavených nepodmieneným základným príjmom sa bez radikálnej daňovej reformy nedá uskutočniť.

Čím sú dnes dane v skutočnosti? Internetová encyklopédia *Wikipedia* uvádza aktuálnu definíciu: „Daňou sa označuje peňažný odvod bez nároku na individuálnu protislužbu, ktorý ukladá verejnoprávna obec všetkým osobám za účelom dosiahnutia peňažných príjmov, ktorými sa realizuje skutková podstata daní, pričom dosahovanie príjmu by malo byť iba vedľajším účelom.“

Nemecké slovo ‚Steuer‘ - daň pochádza zo staronemeckého slova *stiura*, čo znamená podpera a používalo sa vo význame podpory, pomoci alebo napomáhania. Z pôvodných daní uplatňovaných ako naturálne odvody vo forme vecných tovarov alebo služieb sa dnes stali čisto peňažné odvody.

Dane sú v súčasnosti hlavným peňažným zdrojom moderným štátom a najdôležitejším nástrojom financovania funkcií štátu pritom sú však v dôsledku finančných dopadov na všetkých občanov a komplexnosti daňového zákonodarstva pretrvávajúcim predmetom politického a spoločenského sporu.“

A máme to tu! Posledná veta inak stroho znejúceho výkladu triafa kliniec po hlavičke. Existenčný odpor proti daniam sa zdá byť taký starý a hlboko zakorenený, že myšlienka na zoširoka akceptovaný daňový systém nie je práve jednoducho prijateľná, ba javí sa skôr nerealistická.

Dnes sa v dôsledku uvedeného odporu vo veciach daní prijíma iba to, čomu sa nedá vyhnúť a nedá sa to zmeniť. Výsledkom tohto odporu sú rôzne stratégie, ako sa vyhnúť plateniu daní, ktoré siahajú od úniku kapitálu do zahraničia, cez modely daňovej optimalizácie, „legálne“ daňové triky, až po zamestnávajúce množstvo daňových poradcov.

Avšak model štátu, kde by štát nepotreboval žiadne prostriedky, je skrátka nemysliteľný. Pretože štát bez prostriedkov by nebol schopný konať a nemohol by existovať. Ale potrebujeme vôbec nejaký štát?

Už Tomáš Akvinský odvodzoval zmysel a legitimitu štátu z úlohy zabezpečovať verejné blaho, ktoré však musí podliehať spravidle vodlivosti. To znamená, že štát musí dať jasným spôsobom na známosť, prečo a načo peniaze potrebuje a prečo iba on môže vykonávať dané úlohy financované daňami. Chcem tým povedať, že štát má byť daňami financovaný len v prípade, že ide o jednoznačné úlohy štátu. A z ich plnenia teda vyplýva potreba príslušných daňových príjmov.

Tým sme sa dostali k ďalšiemu aspektu súčasného problému. Nemecký daňový poriadok definuje totiž dane ako povinné odvody bez protihodnoty, a tým už zo zákona znemožňuje uplatňovanie mimoriadne dôležitého princípu transparentnej spravodlivosti. Podľa §1, odst.1, vety 1 daňového poriadku sú dane „peňažné platby, ktoré nepredstavujú protihodnotu za osobitný výkon a sú uplatňované verejnoprávnou obcou na dosiahnutie príjmov, pri ktorých sa zhoduje skutková podstata, na ktorú zákon viaže platobnú povinnosť.“

V najlepšom prípade, t.j. ak je jasné, kde štátne peniaze skončia, môžeme dane nazvať poplatkami za verejné výkony, ktoré občan priamo požaduje a sú všeobecným, verejným vlastníctvom. Do toho patrí právny systém, vnútorná a vonkajšia bezpečnosť, vzdelanie (medzičasom už iba v obmedzenom rozsahu) a individuálne sociálne zabezpečenie každého jedného občana, ktoré je umožnené prostredníctvom prerozdelenia, t.j. daňovými transfermi.

Najneskôr tento bod začína byť kritický, pretože tu sa od jednotlivca požaduje, aby o verejnom blahu rozmýšľal dôsledne dokonca. Je každému jasné, že vnútorná a vonkajšia bezpečnosť a funkčný právny systém zabezpečujúci individuálne práva patria k verejnému blahu. I keď obe tieto veci požadujú

jednotliví občania v rozdielnom rozsahu. Že však verejné blaho znamená aj to, že na podporu má nárok každý, komu sa materiálne alebo zdravotne vodí zle, s tým majú občania väčšinou problémy. (Spomeňme si na pôvod nemeckého pojmu daní ako „podpory“ v zmysle pomoci alebo napomáhania!)

Tak sme sa opäť dostali k sporu medzi antropologickým optimistom a pesimistom v jednej osobe. Každý chce byť sociálne zabezpečený, nikto však skutočne rád neplatí za sociálne zabezpečenie druhého. Verní tomuto stanovisku sa potom mnohí snažia čo najviac vyhnúť nevyhnutnému zásahu štátu, zatiaľ čo poberateľov sociálnych transferov označujú za zaháľáčov strániacich sa práce a obviňujú ich, že systém daňami financovaného sociálneho zabezpečenia iba zneužívajú. Tak aspoň prebieha zvyčajný myšlienkový pochod: rád by som bol sociálne zabezpečený, najlepšie prostredníctvom štátneho zabezpečenia, sám však platím dane nanajvýš nerád, pretože tým financujem okrem absurdného a čiastočne skorumpovaného úradníckeho aparátu predovšetkým tých, ktorí sa zo svojej hojdačej siete financovanej sociálnym systémom nikdy nezdvihnú.

Je to nešťastné točenie sa v kruhu, ktoré nevyhnutne potrebuje nápravu, ak sa má niečo zásadné zmeniť. Pretože v jadre je náš daňový problém opäť problémom nášho skostnateneho myslenia.

Daňovú reformu potrebujeme tak nutne, ako potrebujeme radikálne zmeny vo veciach práce. Oboje spolu najužším spôsobom súvisí. Bez daňovej reformy nemôže byť žiaden nepodmienený základný príjem a bez základného príjmu žiadna daňová reforma. A tak, ako pri zmene vo veciach práce a sociálneho zabezpečenia, musí aj daňovej reforme predchádzať kultúrny impulz. Pretože odstránením všetkých daní v prospech spotil*! inej dane nerobíme iba malú korekciu systému, ale všetko obraciame naruby!

Aby sme však tento kultúrny impulz vyvolali, musíme najprv i predovšetkým ukončiť starú diskusiu o daniach vychádzajú u z odporu voči nim, založenú na sťažovaní sa. A to nie na príkaz, ale ako dôsledok nového spôsobu myslenia. Pretože ak o daniach, rovnako ako aj o práci nezačneme rozmýšľať úplne nanovo, tak sa ani na tomto fronte nič nezmení.

Zmena myslenia vyžaduje analytickú dôkladnosť, má teda zmysel systematicky sledovať jednotlivé myšlienkové kroky a mnoho starých a niekoľko nových otázok si položiť ešte raz, úplne nanovo. Napríklad tieto: Čo sú to vlastne peniaze? Čo je to bohatstvo? Čo robí podnikateľ? Komu patrí podnik? Čo hýbe kapitálovými trhmi? Aký je rozdiel medzi nominálnymi a reálnymi príjmami? Čo je to funkčné vlastníctvo? Aký má význam diskusia o závidi a klamlivej predstave sporenia? Čo presne poháňa tie, toľko preklínané „kobyľky“?

Nie náhodou stoja abstraktné otázky hneď vedľa tých s emocionálnym obsahom. Podiel pocitov na celej diskusii by sa podľa mňa nemal v žiadnom prípade podceňovať, pretože citové a ideologické vplyvy rozduchávajú vášne nemenej rovnako. Rozladenosť, závišť a odpor, či dokonca depresia sa však živia vo veľkej miere z predstáv, ktoré už dlho nezodpovedajú komplexnosti globalizovaného sveta.